

ŠESTORKA U HAAGU

YIHR Briefing 2017

Priručnik za praćenje posljednjeg sudskog predmeta pred
Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju

YOUTH INITIATIVE FOR HUMAN RIGHTS
INICIJATIVA MLADIH ZA LJUDSKA PRAVA
NISMA E TË RINJVE PËR TË DREJTAT E NJERIUT

Sažetak

Izricanjem pravomoćne presude u predmetu *Prlić i drugi* 29. studenoga 2017. pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) okončat će se dugogodišnji proces ostvarivanja kaznene pravde koji rasvjetljava ulogu hrvatskih političkih i vojnih čelnika u ratu u Bosni i Hercegovini (BiH) te utvrđuje odgovornost za počinjenje nekih od najtežih kršenja međunarodnog humanitarnog prava i običaja ratovanja na području BiH devedesetih godina prošlog stoljeća.

Svrha ovog priručnika je pružiti osnovne informacije o utvrđenim činjenicama i pravnim kvalifikacijama pred MKSJ-om u predmetima koji se tiču sudjelovanja Republike Hrvatske u ratu u Bosni i Hercegovini 1993. i 1994. godine te pravne i društvene aspekte presuda pred ovim međunarodnim sudom. Ovaj dokument namijenjen je novinarima i drugim medijskim radnicima koji izvještavaju o sudskim postupcima pred MKSJ-om, ali i svima koji su zainteresirani za teme suvremene povijesti BiH i RH te odnosa ovih dviju država.

Osim toga ovaj dokument želi ukazati na obavezu Republike Hrvatske u provođenju mehanizama tranzicijske pravde neovisno o presudi Žalbenog vijeća u predmetu *Prlić i drugi*. U šest dosadašnjih predmeta raspravna i žalbena vijeća MKSJ-a su utvrdila da je između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine postojao međunarodni sukob, da su politička rukovodstva RH i Hrvatske Zajednice (Republike) Herceg Bosne imala politički cilj odvajanja HZ(R) HB iz BiH i priključenja Republici Hrvatskoj te da je postojala smišljena kampanja progona bosanskih Muslimana s teritorija HZ(R)HB koja je uključivala i počinjenje ratnih zločina i masovnog kršenja ljudskih prava.

Slijedom gore navedenog, neovisno o odluci koju će donijeti Žalbeno vijeće MKSJ, RH zbog prethodno utvrđenog sudioništva u ratu u Bosni i Hercegovini te agresivnog karaktera tog sudioništva, ima političku i moralnu obvezu uložiti sve moguće napore kako bi se ostvarila pravda i uputile reparacije žrtvama zločina u BiH. Također, ukoliko bi Žalbeno vijeće pravomoćnom presudom potvrdilo prvostupanjsku presudu, postojanje udruženog zločinačkog pothvata te sudioništvo političkog i vojnog rukovodstva RH u njemu, to bi ukazalo na još veću političku i moralnu odgovornost institucija Republike Hrvatske da rade na ostvarenju pomirenja i provođenju mehanizama tranzicijske pravde.

Uloga medija u društvenom suočavanju s prošlošću i praćenju navedenih procesa tranzicijske pravde je iznimno važna. Ciljevi mehanizama tranzicijske pravde u Hrvatskoj trebaju biti usmjereni na odgovornost za masovna kršenja ljudskih prava tijekom devedesetih godina, pružanje informacija i činjenica o njima te programe reparacije za žrtve i institucionalne reforme. Informiranje javnosti u ovom procesu ima posebno značajnu ulogu, jer je na medijskim izvještavanjima teret neovisnog prenošenja sudski utvrđenih činjenica o kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, a sve u cilju ostvarivanja društvene odgovornosti zaštite i ostvarivanja ljudskih prava, pravde za žrtve i neponavljanja zločina.

U Hrvatskoj su prisutni primjeri u kojima političari u svojim javnim istupima prešućuju ili manipuliraju utvrđenim nalazima međunarodnih i nacionalnih sudova o ratovima vođenim devedesetih godina što ozbiljno narušava pozitivne rezultate mehanizama tranzicijske pravde te pridonosi nerazumijevanju utvrđenih činjenica i ugrožavanju statusa žrtava rata.

Priručnik koji držite u rukama pruža većinu relevantnih informacija o sudskom postupku *Prlić i drugi* i ostalim sudskim predmetima pred MKSJ-om vezanim uz sudjelovanje RH u ratu u Bosni i Hercegovini kako bi pridonio preciznom i jasnom informiranju javnosti o činjeničnim sastavnicama procesa suočavanja s prošlošću.

Povijesni kontekst sukoba

Nakon osnivanja stranke HDZ BiH i četiri mjeseca prije proglašenja nezavisnosti Bosne i Hercegovine, HDZ BiH je odlukom od 18. studenoga 1991. uspostavio Hrvatsku zajednicu Herceg Bosne (HZ HB) na području zapadne i središnje Bosne i Hercegovine sa sjedištem u Mostaru kao političku, kulturnu, ekonomsku i teritorijalnu cjelinu. Ovoj zajednici kasnije će biti pridruženi i dijelovi Bosanske Posavine s većinskim hrvatskim stanovništvom, a Ustavni Sud BiH će osporiti postojanje ove zajednice odlukom od 14. rujna 1992. Godine 1993. HZ HB promijenila je ime u Hrvatska Republika Herceg-Bosna (HR HB). Sudska vijeća MKSJ-a u predmetima Blaškić (IT-95-14), Kordić i Čerkez (IT-95-14/2) i Naletilić i Martinović (IT-98-34) su utvrdila kako su politička vodstva HZ HB (HR HB) i Republike Hrvatske imala politički cilj odvajanja ovog teritorija od Bosne i Hercegovine i pripajanja Republici Hrvatskoj kako bi se ostvarilo ujedinjenje hrvatskog naroda u jednoj državi koja teži granicama Banovine Hrvatske iz 1939.

Hrvatsko vijeće obrane (HVO) osnovano je 1992. godine kao vrhovno obrambeno tijelo te kasnije i kao upravno i izvršno tijelo HZ HB. Sporazumom o prijateljstvu i suradnji BiH i RH potpisanom između predsjednika Franje Tuđmana i Alije Izetbegovića iste godine, HVO je postao dio Armije BiH.

Međunarodna zajednica je u isto vrijeme tražila političko rješenje sukoba koji su se razbuktavali u Bosni i Hercegovini. Pregovori predstavnika triju naroda u Bosni i Hercegovini uz međunarodne posrednike rezultirali su Vance-Owenovim mirovnim planom (2. siječnja 1993.) po kojem je BiH imala biti unitarnom decentraliziranom državom s 10 provincija, a svaka bi imala lokalnu upravu kojoj bi na čelu bili predstavnici njenog većinskog naroda. Bosanskim Hrvatima su ovim planom dodijeljene provincije 3, 8 i 10 te su njihovi predstavnici u potpunosti prihvatili rješenje predloženo navedenim planom, dok ga bošnjačka i srpska strana nisu prihvatile. Ovaj mirovni plan ubrzao je proces neslaganja između Hrvatske i BiH koji je eskalirao sukobom 1993. godine. Sudska vijeća MKSJ-a su u nekoliko presuda (vidi kasnije) utvrdila da su politička rukovodstva RH i HZ HB ovaj plan unatoč protivljenju bosanskih Muslimana pokušala provesti silom. Prema Vance-Owenovom planu sve jedinice Armije BiH u provincijama koje su proglašene hrvatskim trebale su se odlukom vodstva bosanskih Hrvata podčiniti HVO-u. Nakon što je Armija BiH to odbila uslijedio je veliki broj sukoba koji su sa sobom nosili i počinjenje ratnih zločina i masovnog kršenja ljudskih prava na području srednje Bosne i zapadne Hercegovine od strane pripadnika HVO-a i Armije BiH. Sukob je službeno prekinut Washingtonskim sporazumom koji su 18. ožujka 1994. godine potpisali premijer BiH Haris Silajdžić, ministar vanjskih poslova RH Mate Granić i predsjednik Herceg-Bosne Krešimir Zubak.

Presuda Raspravnog vijeća u predmetu *Prlić i drugi*

Prlić, Jadranko

Stojić, Bruno

Praljak, Slobodan

Petković, Milivoj

Ćorić, Valentin

Pušić, Berislav

Raspravno vijeće u predmetu *Prlić i drugi* odlukom od 29. svibnja 2013. godine je presudilo da su pripadnici HVO-a od siječnja 1993. do travnja 1994. godine počinili sljedeće zločine:

- Ubojstva civila bosanskih Muslimana koja nisu bila pripadnici oružanih snaga, masovna protupravna uhićenja bosanskih Muslimana te zlostavljanje i maltretiranje stanovništva u zatočeničkim centrima na područjima HZ (R) HB.
- Osnivanje mreže zatočeničkih centara - "držanje" više tisuća civila i ratnih zarobljenika bosanskih Muslimana u teškim uvjetima koji nisu u skladu s međunarodnim pravom u zatočeništvu u zatvorima u Sovićima, Ljubuškom, Dretelju, Gabeli i Heliodromu u blizini Mostara.
- Uništavanje stambenih i civilnih objekata (uključujući i kulturnu baštinu), deložacije, sustavno protjerivanje, prisilno premještanje stanovništva, protupravna uhićenja civila, protupravno postupanje s ratnim zarobljenicima, zlostavljanje, pljačka i ubojstva tokom vojnih operacija HVO-a. Zločini su počinjeni u Gornjem Vakufu, Jablanici, Prozoru, Stolcu, Mostaru, Stupnom Dolu, Čapljini, Sovićima, Doljanima, Raštanima i drugim mjestima srednje Bosne i zapadne Hercegovine.
- Granatiranje, napadi i ranjavanje članova međunarodnih organizacija.
- Blokiranje pristupa humanitarnim konvojima za muslimansko stanovništvo.

Na temelju utvrđenih činjenica u sudskom postupku Raspravno vijeće je zaključilo da je došlo do počinjenja idućih kaznenih djela:

Zločini protiv čovječnosti – progoni na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi, ubojstvo, silovanje, deportacija, prisilno premještanje kao nehumano djelo, zatvaranje, nehumana djela

Teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. godine¹ – okrutno postupanje, protupravni fizički rad, bezobzirno razaranje koje nije opravdano vojnom nuždom, protupravno zatočavanje civila, deportacija, premještanje, nečovječno postupanje, oduzimanje imovine

Kršenje zakona i običaja ratovanja – Okrutno postupanje, protupravni fizički rad, razaranje koje nije opravdano vojnom nuždom, uništavanje i nanošenje štete religijskim objektima, pljačkanje javne ili privatne imovine, protupravni napad na civile

Raspravno vijeće MKSJ-a donijelo je odluke o kazni za optužene kako slijedi:

Jadranko Prlić – Predsjednik HVO-a i predsjednik Vlade HR H-B – 25 godina zatvora

¹ Ženevske konvencije čine pravila međunarodnog humanitarnog prava i jezgra su običajnog prava primjenjivog na međunarodne oružane sukobe.

Bruno Stojić – Načelnik Odjela obrane, zadužen za većinu sastavnica oružanih snaga HVO – 20 godina zatvora

Slobodan Praljak – obnašao funkcije u Ministarstvu obrane RH, zapovjednik Glavnog stožera HVO-a – 20 godina zatvora

Milivoj Petković – načelnik Glavnog stožera HVO-a, zamjenik vrhovnog zapovjednika snaga HVO-a – 20 godina zatvora

Valentin Ćorić – načelnik Uprave vojne policije HVO-a, ministar unutarnjih poslova HR H-B – 16 godina zatvora

Berislav Pušić - Zadužen za kontrolu u kriminalističko-istražnom odjeljenju Uprave vojne policije; predsjednik Službe za razmjenu zarobljenika i drugih osoba; na čelu komisije kojoj je povjerena uprava nad svim zatvorima i zatočeničkim centrima HVO-a; predstavnik HVO-a u odnosu na međunarodnu zajednicu i visoke dužnosnike iz Hrvatske i BiH. – 10 godina zatvora

Osim navedenog, Raspravno vijeće utvrdilo je kao i kod nekolicine prethodnih presuda u koje su uključeni pripadnici HVO-a da je sukob između HVO-a i Armije BiH tijekom razdoblja od siječnja 1993. do travnja 1994. godine bio međunarodni oružani sukob te je ocijenilo da su ova kaznena djela počinjena u sklopu pravne kvalifikacije udruženog zločinačkog pothvata.

Udruženi (zajednički) zločinački pothvat - ODGOVORNOST SUDIONIKA U UZP-U JE ODGOVORNOST ZA POČINJENJE

U međunarodnom kaznenom pravu kaznenoj odgovornosti podliježu samo fizičke osobe kao pojedinci.

Statut MKSJ-a ne spominje eksplicitno udruženi zločinački pothvat (dalje: UZP), ali taj koncept našao se u brojnim presudama tako što su suci interpretativno utvrdili da spada u pojmovni sadržaj utemeljen na odredbi članka 7., stavka 1. Statuta koji regulira oblike sudioništva za ratne zločine.

Zajednička svrha/plan UZP-a „predstavlja ili uključuje počinjenje kaznenog djela“, a ne počinjenje neke radnje koja sama po sebi nije kazneno djelo.

Primjer 1 - svrha udruženog pothvata u kojem je Milošević navodno sudjelovao nije se sastojala prema trima optužnicama, u stvaranju „Velike Srbije“, već u nasilnom uklanjanju većine nesrpskog civilnog stanovništva iz područja na kojem su vlasti u Srbiji željele ostvariti ili zadržati kontrolu.

Primjer 2 - Raspravno vijeće u predmetu Martić smatra da, “sam po sebi, cilj ujedinjavanja s drugim nacionalno sličnim geografskim područjima ne predstavlja zajednički cilj u smislu pravnih odredbi o udruženom zločinačkom poduhvatu iz člana 7(1) Statuta Međunarodnog suda. Međutim, Raspravno vijeće zaključuje da postojanje namjere da se jedinstveni teritorij ostvari kroz počinjenje zločina navedenih u Statutu može biti dovoljno da bi se to smatralo udruženim zločinačkim poduhvatom.”² Stoga Raspravno vijeće nalazi da su, među ostalima, Blagoje Adžić, Milan Babić, Radmilo Bogdanović, Veljko Kadijević, Radovan Karadžić, Slobodan Milošević, Ratko Mladić, Vojislav Šešelj, Franko "Frenki" Simatović, Jovica

² Tužiteljstvo tereti Milana Martića u skladu sa “prvom” i “trećom” kategorijom UZP.

Stanišić i kapetan Dragan Vasiljković sudjelovali u promicanju zajedničke svrhe udruženog zločinačkog poduhvata. Milan Martić učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu sa ciljem stvaranja etničke srpske teritorije putem raseljavanja nesrpskog stanovništva.

Odgovornost sudionika u UZP-u je odgovornost za počinjenje. Ovakva kvalifikacija proizlazi iz same pravne prirode ovog tipa odgovornosti. Iako samo neki od sudionika fizički izvrše kazneno djelo (primjerice ubojstvo), sudjelovanje i doprinos drugih je odlučujući u omogućavanju tog izvršenja. Iz navedenog proizlazi da moralna težina njihovog sudjelovanja nije drukčija od moralne težine onih koji izvrše kaznena djela. Ovo je pogotovo predmet kod povreda međunarodnog humanitarnog prava, s obzirom da veći broj tih kaznenih djela predstavlja oblik kolektivnog kriminaliteta.

Ipak, u praksi Tribunala bilo je nejasnoća pri određivanju pravne prirode odgovornosti kod UZP (prvobitno u presudi Tadić)³, međutim definitivno pojašnjenje od strane Žalbenog vijeća, da je odgovornost sudionika u UZP-u odgovornost za počinjenje, došlo je u svibnju 2003. godine u odluci u prigovoru na nadležnost u predmetu *Milutinović* i drugi, a potom je potvrđeno u rujnu 2003. godine u predmetu *Krnjelac* i u više presuda narednih godina.

Žalbeno vijeće u predmetu *Tadić* pokušalo je dati odgovor na pitanje da li je UZP van svake sumnje postao dijelom običajnog prava. Kao uporište za kasnije potvrđenu hipotezu da je UZP suštinski ukorijenjen u međunarodnom običajnom pravu i da je implicitno sadržan u članku 7(1) Statuta pod pojmom "počinjenja" kaznenog djela navedene su neke odluke sudova u postupcima za zločine počinjene tijekom II. svjetskog rata, spomenuto je nekoliko nacionalnih pravnih sustava u kojima je koncept UZP dio pozitivnog prava te dva međunarodna ugovora – Rimski statut Međunarodnog kaznenog suda i Međunarodna konvencija o suzbijanju terorističkih napada eksplozivnim napravama. Na osnovi te analize Žalbeno vijeće u predmetu *Tadić* zaključilo je "...da konzistentnost i uvjerljivost spomenute sudske prakse i ugovora, kao i njihova suglasnost s općim načelima kaznene odgovornosti ustanovljenim kako Statutom i općim međunarodnim kaznenim pravom tako i nacionalnim zakonodavstvima, opravdava zaključak da sudska praksa odražava običajna pravila međunarodnog kaznenog prava." Takvo stajalište Žalbenog vijeća u predmetu *Tadić* usvojila su gotovo sva vijeća u postupcima koji su uslijedili.

Koncept UZP-a se u međunarodno kazneno pravo uvodi zaslugom nurnberškog vojnog tribunala kod zapovjedne odgovornosti optuženih za ratne zločine u Drugom svjetskom ratu. Koncepti zapovjedne odgovornosti i UZP-a omogućavaju da se preko utvrđene krivnje drugih osoba za određena kaznena djela, odgovornost i kazna pripišu optuženiku kojemu su takve konstrukcije stavljene na teret te se on za njih kažnjava kao da ih je sam počinio.

Razlikuju se tri oblika UZP-a:

- 1) **Prvi oblik UZP-a** zahtijeva postojanje zajedničkog cilja koji predstavlja ili podrazumijeva činjenje jednog ili više kaznenih djela koja su sankcionirana Statutom MKSJ. Dakle, radi se o više osoba koje imaju zajednički projekt, plan ili svrhu koja predstavlja ili uključuje počinjenje kaznenog djela. Potrebno je da određeni sudionik sudjeluje u ostvarivanju zajedničkog cilja tako da izvrši konkretno kazneno djelo ili tako da na drugi način pomaže ili doprinosi izvršenju zajedničkog cilja. Ne traži se da za kaznena djela za koja bi se sudionik proglasio odgovornim doprinos bude

³ Žalbeno vijeće u predmetu *Tadić*.

neophodan ili znatan. Ipak, optuženi mora pružiti barem značajan doprinos kaznenim djelima za koja je proglašen odgovornim. Zajednički plan ili svrha koja predstavlja ili uključuje počinjenje kaznenog djela ne mora izričito biti formuliran niti ranije dogovoren, nego može biti improviziran na licu mjesta. Sudionici ne moraju biti organizirani u neku vojnu, političku ili administrativnu strukturu. Za prvi oblik UZP, također postoji uvjet da optuženi mora imati i namjeru da zločin bude počinjen i namjeru da sudjeluje u zajedničkom planu čiji je cilj počinjenje tog zločina. "Nužni uvjet za pripisivanje odgovornosti bilo kojem optuženom kao sudioniku UZP-a za zločin koji je počinila neka druga osoba [je] taj da predmetni zločin mora biti dio zajedničkog zločinačkog cilja." Ovakav zaključak se može izvući, pored ostalog, iz činjenice da je "optuženi ili neki drugi sudionik UZP-a usko surađivao sa glavnim izvršiteljem kako bi postigao ostvarenje zajedničkog zločinačkog cilja."⁴

- 2) **Drugi oblik UZP-a** varijanta je prvoga s tim da kao specifičan element podrazumijeva postojanje organiziranog sustava zlostavljanja, kao što su koncentracijski logori, sa zajedničkim ciljem da se čine zločini nad zarobljenicima. Pritom doprinos pojedinog sudionika UZP-a ne mora biti značajan. Štoviše, sudionik ne mora biti ni prisutan prilikom izvršenja kaznenih djela. Dovoljno je da je na neki način doprinosio funkcioniranju i održavanju logora.
- 3) **Treći oblik UZP-a** odnosi se na predmete u kojima postoji zajednička namjera da se počinu određeno kazneno djelo, ali jedan ili više izvršitelja počinu i kazneno djelo izvan okvira zajedničkog cilja, ali koje se može interpretirati kao prirodna i predvidljiva posljedica ostvarivanja zajedničkog cilja.

Na teoriji UZP-a temelji se i optužnica u predmetu *Prlić i dr.* Prema tvrdnjama optužbe u tom predmetu cilj zajedničkog plana optuženika bio je „političko i vojno podjarmljivanje, trajno uklanjanje i etničko čišćenje bosanskih Muslimana i drugih ne-Hrvata koji su živjeli na onim dijelovima teritorija Republike Bosne i Hercegovine za koje se tvrdilo da pripadaju Hrvatskoj Zajednici (a kasnije Republici) Herceg-Bosni, te pripajanje tih teritorija kao dijela "Velike Hrvatske", u kratkom roku ili tokom dužeg razdoblja, kako bi one postale dio Republike Hrvatske ili bile blisko povezane s njom.

Raspravno vijeće u predmetu *Prlić i dr.* utvrdilo je da je u osmišljavanju zajedničkog zločinačkog cilja, jedna grupa hrvatskih javnih ličnosti, među kojima se ističu Franjo Tuđman, tadašnji predsjednik RH, Gojko Šušak, tadašnji ministar obrane RH, Janko Bobetko, tadašnji načelnik Glavnog stožera oružanih snaga RH, Mate Boban, Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Slobodan Praljak, Milivoj Petković, Valentin Ćorić i Berislav Pušić, postigla međusobni dogovor. Iz svih činjeničnih i pravnih zaključaka koje je Vijeće izvelo, proizlazi da su se organi, strukture i ljudstvo HVO-a koristili radi ostvarivanja različitih aspekata zajedničkog zločinačkog cilja.

⁴ presuda Raspravnog vijeća u predmetu Martić

U javnom govoru političara najčešća su dva oblika manipuliranja interpretacijom UZP-a. Prvi oblik nastoji prikazati UZP kao kvalifikaciju koja za počinjenje kaznenog djela osuđuje cjelokupni narod (u ovom predmetu Hrvatski). Drugi oblik nastoji prikazati UZP kao političku, a ne pravnu kvalifikaciju.

Primjer 1 manipulacije konceptom UZP-a

Predsjednica Kolinda Grabar-Kitarović gostujući na N1 televiziji 9. rujna 2017. izjavila je da bi MKSJ izgubio svaki kredibilitet ako bi Žalbeno vijeće u predmetu Prlić i drugi potvrdilo da je postojao udruženi zločinački pothvat. Pritom je iznijela pogrešnu konstataciju da udruženi zločinački pothvat predstavlja optuživanje cijelih etničkih skupina: „Nadam se da će sudbeno vijeće odbaciti taj dio optužnice i nadam se da će naravno cijelo rješenje biti drugačije, da neće biti nikakvog zločinačkog udruživanja. Kada smo ulazili u formiranje Međunarodnog suda za ljudska prava jedna od poanti je bila spriječiti optuživanje cijelih naroda, cijelih etničkih skupina za zločine i te zločine individualizirati i pojedincima suditi za individualne zločine koji se mogu dokazati.“ Navedeno je potpuno pogrešna interpretacija onoga što UZP zapravo predstavlja, a što je objašnjeno u tekstu. UZP, dakle, ne podrazumijeva kolektivnu krivnju cijelih etničkih skupina, nego individualnu kaznenu odgovornost onih pojedinaca za koje se smatra da su bili njegovim sudionicima. U nekim optužnicama UZP je postavljen vrlo ambiciozno i uključuje mnoge poznate, ali i nepoznate osobe koje su se nalazile na području sukoba ili su s njim na drugi način bile povezane, dok je u drugim ograničen na samo nekoliko osoba koje su zajednički sudjelovale u izvođenju pojedinih oružanih napada ili uspostavljanju i održavanju određenog sustava u okviru kojeg su počinjeni zločini. Nikad se, međutim, UZP ne odnosi na šire društvene skupine, narode ili etničke skupine, iako ga, u pravilu s populističkim namjerama, političari i druge javne osobe, tako interpretiraju u svojim javnim istupima.

Primjer 2 manipulacije konceptom UZP-a

Nakon što je Vlada RH na sjednici održanoj 3. lipnja 2015. godine donijela zaključak kojim je Ministarstvu pravosuđa i svim tijelima nadležnima za pravosudnu suradnju u kaznenim predmetima naložila da ne postupaju po zamolbama koje dolaze iz BiH zbog korištenja kvalifikacije UZP-a u tim predmetima, tadašnji premijer Zoran Milanović je izjavio ‘20 godina nakon rata, dvije godine prije zaključenja rada Haškog tribunala, nama dolaze predmeti s političkim inkriminacijama i političkim frazama kojih smo se naslušali i nagledali’. Ovo je pogrešna interpretacija UZP-a koji nije nikakva politička fraza, već pravna doktrina.

Manipulacije u vezi s karakterom rata u Bosni i Hercegovini

U predmetima *Aleksovski* (IT-95-14/1), *Blaškić* (IT-95-14), *Bralo* (IT-95-17), *Kordić i Čerkez* (IT-95-14/2), *Naletilić i Martinović* (IT-98-34) i *Rajić* (IT-95-12) sudska vijeća MKSJ-a utvrdila su da je tijekom razdoblja od siječnja 1993. do travnja 1994. postojao smišljeni progon bosanskih Muslimana s teritorija HZ(R) HB i njihovo podjarmljivanje. Taj progon je poprimao najekstremnije oblike koji su uključivali bezobzirne napade na gradove i sela uz istovremeno razaranje, pljačku, zlostavljanja, silovanja, ranjavanja i protupravna zatočavanja koja su izvodili pripadnici HVO-a.

U navedenim predmetima sudska vijeća su utvrdila da su zločini u ovim predmetima počinjeni u kontekstu oružanog sukoba između bosanskih Muslimana i Hrvata, ali prije svega u okviru međunarodnog oružanog sukoba. U paragrafu 28b, presude Raspravnog vijeća u predmetu *Blaškić*, donesenu 3. ožujka 2003. godine, Sud se izjasnio da se Republika Hrvatska nije zadovoljila samo s ulogom promatrača, niti da ostvari zaštitu svojih granica, štoviše ona je intervenirala u sukob između bosanskih Muslimana i Hrvata. Snage Hrvatske vojske borile su se zajedno s pripadnicima HVO-a protiv Armije BiH, a MKSJ je utvrdio da je politika HZ(R) HB, koja je uključivala i počinjenje zločina, vođena uz podršku Republike Hrvatske, planiranu iz Zagreba te kako je Republika Hrvatska imala sveobuhvatnu

kontrolu nad snagama HVO-a te je pomagala u vođenju i koordinaciji ovih jedinica te da su se jedinice HVO-a borile za ciljeve Republike Hrvatske.

Presuda Raspravnog vijeća u predmetu Rajić (IT-95-12), optuženi se potvrdno izjasnio o krivnji (p 66.)

"Sve vrijeme na koje se odnosi izmijenjena optužnica, u Bosni i Hercegovini je postojalo stanje međunarodnog oružanog sukoba, pri čemu je Republika Hrvatska, kao nezavisna država, sa svojom vladom, oružanim snagama i predstavnicima sudjelovala u oružanom sukobu protiv bosanskih Muslimana na teritoriji Bosne i Hercegovine kao nezavisne države. Zločini navedeni u izmijenjenoj optužnici bili su počinjeni u kontekstu tog sukoba i bili su povezani s njim."

Raspravno vijeće u odluci u predmetu *Blaškić* također je utvrdilo da su jedinice Hrvatske vojske (HV) viđane na mnogim mjestima na teritoriju Bosne i Hercegovine uključujući i dolinu rijeke Lašve gdje je počinjen najveći broj ratnih zločina u ovom sukobu. Dokumenti pokazuju da su mnogobrojni vojnici HV-a služili u HVO-u, a zapovjedbene im je da skinu oznake HV-a i da ih zamijene oznakama HVO-a. Većina časnika HVO-a su ustvari bili časnici HV-a.

Primjer manipuliranja interpretacije karaktera oružanog sukoba u BiH

Premijer RH Andrej Plenković izjavio je 7. lipnja 2017. godine u Hrvatskom saboru da su "pripadnici HVO-a sudjelovali u obrambenom ratu i da im možemo biti zahvalni za 'čuvanje leđa". O ratu za obranu BiH ni RH od strane HVO-a ne može se govoriti u razdoblju od siječnja 1993. do travnja 1994. MKSJ je u šest predmeta utvrdio kako je političko vodstvo Republike Hrvatske u tom razdoblju imalo ukupnu kontrolu nad snagama HVO-a i pomagalo u vođenju i koordinaciji ovih jedinica te je jasno utvrdio kako je između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine postojao međunarodni sukob tako da se ne može govoriti o obrambenom karakteru rata. S obzirom na to da se sukob vodio na teritoriju BiH, djelovanje jedinica HVO-a koje su u tom razdoblju bile u sukobu s Armijom BiH ne predstavlja obranu već osvajačke tendencije tadašnjeg političkog vodstva RH i ugrozu teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine. Osim toga jedinice HVO-a pod efektivnom kontrolom RH su provodile ubijanja, mučenja, silovanja, zlostavljanja civila i ratnih zarobljenika čime su bili instrumentalizirani u sukobu koji se nikako ne može okarakterizirati kao obrambeni rat.

Također, zbog utvrđivanja karaktera oružanog sukoba kao međunarodnog sudska vijeća su u donesenim presudama primijenila relevantne članke ženevskih konvencija u definiranju statusa zaštićenih osoba.

Presuda Žalbenog vijeća u predmetu Kordić i Čerkez (p.376 i 377.)

"Žalbeno vijeće konstatira da je razuman zaključak Raspravnog vijeća da je sukob između HVO-a i ABiH bio međunarodnog karaktera zbog toga što je Hrvatska imala sveukupnu kontrolu nad HVO-om. Hrvatska i Bosna i Hercegovina su se stoga mogle smatrati stranama u sukobu u smislu člana 4(2) Ženevske konvencije IV. Samim time one, dakle, nisu bile ratne strane-saveznice u smislu člana 4(2) kada su u pitanju kaznena djela proistekla iz sukoba u Srednjoj Bosni.

Raspravno vijeće, dakle, nije pogriješilo kada je konstatiralo da su bosanski Muslimani bili zaštićene osobe u smislu člana 4 Ženevske konvencije IV."

Zaključak

Republika Hrvatska dužna je provoditi mehanizme tranzicijske pravde neovisno o presudi Žalbenog vijeća u predmetu *Prlić i drugi*. U šest dosadašnjih predmeta raspravna i žalbena vijeća MKSJ-a su utvrdila da je između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine postojao međunarodni sukob, da su politička rukovodstva RH i HZ(R) HB imala politički cilj odvajanja HZ(R) HB iz BiH i priključenja Republici Hrvatskoj te da je postojala smišljena kampanja progona bosanskih Muslimana s teritorija HZ(R)HB koja je uključivala i počinjenje ratnih zločina i masovnog kršenja ljudskih prava.

Slijedom gore navedenog, neovisno o odluci koju će donijeti Žalbeno vijeće MKSJ, Republika Hrvatska zbog prethodno utvrđenog sudioništva u ratu u Bosni i Hercegovini te agresivnog karaktera tog sudioništva, ima političku i moralnu obvezu uložiti sve moguće napore kako bi se ostvarila pravda i uputile reparacije žrtvama zločina u BiH. Ostvarenje ovih mehanizama ne smije ovisiti niti o odluci o krivnji i u tom smislu eventualno odmjerenoj kazni te stavu o pravnoj kvalifikaciji udruženog zločinačkog pothvata kao i sudioništvu političkog i vojnog rukovodstva RH koje čine Franjo Tuđman, Gojko Šušak i Janko Bobetko. Također, ukoliko bi Žalbeno vijeće pravomoćnom presudom potvrdilo postojanje UZP-a i sudioništvo Tuđmana, Šuška i Bobetka u njemu to bi ukazalo na još veću političku i moralnu odgovornost institucija Republike Hrvatske da rade na ostvarenju pomirenja.

U cilju ostvarenja pravde i neponavljanja masovnog kršenja međunarodnog humanitarnog prava i ljudskih prava, Republika Hrvatska trebala bi uspostaviti:

- program reparacija za sve žrtve zločina koje su počinili pripadnici HVO-a, a nad kojima je rukovodstvo RH imalo sveobuhvatnu kontrolu od siječnja 1993. do travnja 1994.,
- ponovnu suradnju pravosudnih tijela RH s istim tijelima u BiH u kaznenim stvarima koja je onemogućena 2015. odlukom Vlade RH,
- institucionalizirani program memorijalizacije koji uključuje: podizanje spomenika, uspostavu dana sjećanja na žrtve zločina te javnu ispriku predstavnika vlasti Republike Hrvatske žrtvama počinjenih zločina.

Pregled predmeta pred MKSJ vezanih uz međunarodni sukob BiH – RH 1993. – 1994.

Zlatko Aleksovski - Osuđen na 7 godina zatvora 24. ožujka 2000.

Za vrijeme rata od 1993. obnašao funkciju upravnika zatvorskog objekta u Kaoniku, blizu Busovače, srednja Bosna i Hercegovina.

Kaznena djela: Kršenja zakona ili običaja ratovanja - Povrede osobnog dostojanstva

- Dok je bio upravnik zatvorskog objekta u Kaoniku, Aleksovski je podvrgnuo otprilike 500 zatvorenika, većinom bosanskih Muslimana, fizičkom i psihičkom zlostavljanju. Naredio je i/ili na druge načine pomagao i podržavao nasilna djela od kraja siječnja 1993. do svibnja 1993.
- Sudjelovao je u odabiru zatvorenika koji su korišteni kao živi štit i kopači rovova, znajući da izlaže opasnosti živote osoba koje su mu povjerene na čuvanje.

Nadalje, izravnim sudjelovanjem u svojstvu upravnika, ohrabrivao je podređene u počinjenju sličnih djela.

- Kao nadređena osoba u logoru, Aleksovski je bio svjestan da se vrše krivična djela, a nije poduzeo nikakve mjere da spriječi pojavu takvih djela niti da kazni počinitelje.

Tihomir Blaškić - Osuđen na 9 godina zatvora 29. srpnja 2004.

Imao je čin pukovnika Hrvatskog vijeća obrane (HVO), a 27. lipnja 1992. postao je zapovjednik HVO-a za Operativnu zonu središnja Bosna; početkom kolovoza 1994. promaknut je u čin generala i imenovan zapovjednikom HVO-a.

Kaznena djela: Teško kršenje Ženevske konvencije - Nečovječno postupanje; Kršenje ratnih zakona ili običaja - Okrutno postupanje.

- Od siječnja 1993. do travnja 1993., zajedno s pripadnicima HVO-a je planirao, poticao, naređivao ili na druge načine pomagao i podržavao planiranje, pripremanje ili sam čin korištenja civila bosanskih Muslimana kao živog štita s ciljem sprečavanja Armije BiH da puca po položajima HVO-a ili s ciljem prisiljavanja bosanskih boraca da se predaju.
- Izvrgnuo je bosanske Muslimane zatočene u pritvorskim objektima HVO-a premlaćivanju, fizičkom i psihološkom zlostavljanju, zastrašivanju, nečovječnom postupanju, uključujući njihovo zatvaranje u pretijesne i pretrpane prostorije te uskraćivanje dovoljnih količina hrane i vode. Zatočnici su također prisiljavani na kopanje rovova u općinama Kiseljak, Vitez i Busovača, tijekom kojega je određen broj bosanskih Muslimana ubijen, povrijeđen ili ranjen.
- Premda je znao za kaznena djela u pritvorskim objektima počinjena u kino-dvorani i veterinarskoj stanici u Vitezu, kao i za okolnosti i uvjete u kojima su Muslimani bili zatočeni, nije kaznio svoje podređene koji su bili odgovorni i nad kojima je mogao imati efektivnu kontrolu. Nadalje, kršenja zakona za koja je znao nije prijavio nadležnim vlastima.

Dario Kordić - Osuđen na 25 godina zatvora 17. prosinca 2004.

Jedan od vodećih političara u zajednici bosanskih Hrvata: od 1991. do 1995., predsjednik Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine (HDZ-BiH); od 1992. do 1995., potpredsjednik i član Predsjedništva Hrvatske Zajednice Herceg-Bosne (HZ H-B), a kasnije Hrvatske Republike Herceg-Bosne (HR H-B).

Kaznena djela: Teška kršenja Ženevskih konvencija - namjerno lišavanje života; nečovječno postupanje; protupravno zatvaranje civila

Zločini protiv čovječnosti - Progona na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi; ubojstvo; nehumana djela; zatvaranje

- Kao predsjednik HDZ-BiH, Kordić se zdušno uključio u zajednički plan progona. Planirao je, poticao i naređivao kaznena djela u općinama Travnik, Vitez, Busovača i Kiseljak, u blizini Lašvanske doline u središnjoj Bosni i Hercegovini.

- Bio je prisutan na sastancima političara tokom kojih je odobren napad na selo Ahmići, u općini Vitez, počinjen 16. travnja 1993. U tom je napadu masakrirano više od 100 civila bosanskih Muslimana, uključujući 32 žene i 11 djece, razorene su kuće, a selo etnički očišćeno od muslimanskog stanovništva. Kordić je kao visoki regionalni političar sudjelovao u planiranju vojne operacije i napada cilj je cilj bio „čišćenje“ tog područja od Muslimana.
- Planirao je napade na druga područja Lašvanske doline, uključujući zaseoke Šantići, Pirići i Nadioci. Ti napadi, zajedno s napadima na Vitez i Večerisku, između ostalog, slijedili su zajednički plan čiji je cilj bio etničko čišćenje tog područja od stanovnika bosanskih Muslimana.
- Kao politički čelnik sa značajnim vojnim utjecajem, poticao je, planirao i naredio napad na Busovaču, koji je bio usmjeren protiv civilnog muslimanskog stanovništva i civilnih objekata. Mnogi civili Muslimani su ubijeni ili protjerani, a njihova imovina je uništena tijekom napada.
- Kordić je naredio pritvaranje bosanskih Muslimana i uspostavljanje pritvorskih objekata u Lašvanskoj dolini, konkretno u mjestu Kaonik, kino-dvorani u Vitezu, Veterinarskoj stanici i zgradi SDK (u bloku ureda u Vitezu), u Šahovskom klubu i školi u Dubravici.

Mario Čerkez - Osuđen na 6 godina zatvora 17. prosinca 2004.

Zapovjednik Viteške brigade Hrvatskog vijeća obrane (HVO) od njezinog osnivanja 1992. barem do kraja svibnja 1993., te u vrijeme kad je HDZ-BiH/HVO preuzeo općinske funkcije u općini Vitez.

Kaznena djela: Zločini protiv čovječnosti - Progone na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi; zatvaranje; protupravno zatvaranje civila

- Čerkez snosi individualnu kaznenu odgovornost za zatvaranje i protupravno zatvaranje civila bosanskih Muslimana u kino-dvorani u Vitezu i zgradi SDK u Vitezu do kraja travnja 1993.
- U kino-dvorani je bilo zatočeno oko 200-300 muškaraca Muslimana svih dobi, koji su bili pohvatani. Mnogi su bili podvrgnuti okrutnim postupcima, prisiljeni da kopaju rovove, te korišteni kao taoci i za živi štit. Neki od onih koji su bili prisiljeni kopati rovove nisu se vratili.
- Zatočenici iz zgrade SDK odvođeni su na kopanje rovova. Neki su morali kopati rovove po pet dana blizu bojišnice, gdje je bilo vrlo opasno. Katkad su zatočenicima prijetili sjekirama i tjerali ih da rade dan i noć. Kao zapovjednik brigade, Čerkez je bio odgovoran za tretman zatočenika; međutim, svoju dužnost nije obavio na primjeren način.

Miroslav Bralo - Osuđen na 20 godina zatvora 2. travnja 2007.

Pripadnik "Jokera", antiterorističkog voda 4. bojne Vojne policije Hrvatskog vijeća obrane (HVO), koji je djelovao prvenstveno u regiji Lašvanske doline u srednjoj Bosni i Hercegovini.

Kaznena djela: Teška kršenja Ženevskih konvencija iz 1949., kršenja zakona ili običaja ratovanja; zločini protiv čovječnosti - Ubojstvo; progoni na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi; silovanje; mučenje; nečovječno postupanje.

- Bralo je osuđen za ubojstvo Mirnese Salkić, ubojstvo neidentificiranog muškarca i pomaganje u ubojstvu 14 civila bosanskih Muslimana koji su svi bili članovi obitelji Salkić i obitelji Mehmeda Čeremića, od kojih su devetoro bila djeca.
- Osuđen za ubojstvo tri zarobljena bosanska Muslimana.
- Okrutno je silovao i mučio jednu bosansku Muslimanku – svjedokinju "A" – i držao je zatočenu približno dva mjeseca, tokom kojih je bila dalje zlostavljana od onih koji su je držali zatočenu.
- Sudjelovao je u protupravnom zatvaranju i nečovječnom postupanju prema civilima bosanskim Muslimanima, koji su korišteni kao radnici za kopanje rovova oko sela Kratine i kao "živi štit" za zaštitu snaga HVO-a od snajperske vatre.
- Zapalio je brojne kuće, postavio i aktivirao eksploziv koji je uništio donju džamiju u Ahmićima u regiji Lašvanske doline u srednjoj Bosni i Hercegovini.

Ivica Rajić - Osuđen na 12 godina zatvora 8. svibnja 2006., potvrdno se izjasnio o krivnji.

Zapovjednik jedinica bosanskih Hrvata – Hrvatskog vijeća obrane (HVO) – raspoređenih u Kiseljaku, gradu u središnjoj Bosni i Hercegovini; poznat i pod imenom Viktor Andrić.

Kaznena djela: Teška kršenja Ženevske konvencije - namjerno lišavanje života, nečovječno postupanje (uključujući seksualno zlostavljanje), oduzimanje imovine, uništavanje širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protupravno i bezobzirno.

- Ivica Rajić je u listopadu 1993. zapovijedao napadom na srednjobosansko selo Stupni Do, u blizini grada Vareša čija je posljedica bilo ubojstvo najmanje 37 bosanskih Muslimana - muškaraca, žena, staraca i djece, kao i uništenje sela. Smatra se da su šestorica hotimično ubijenih vojnici, a ostalih 31 civili. Kad je jedna grupa bosanskih Muslimana pokušala pobjeći, dvije od žena i sve troje djece ubijeni su pred svojom kućom; one koji su uspjeli pobjeći pred napadom, vojnici HVO-a pronašli su kako se skrivaju u podrumu i ubili.
- Rajić je zapovijedao snagama koje su napale grad Vareš, vršile pljačke u gradu, te zatočile oko 250 muškaraca bosanskih Muslimana, fizički zlostavljale njihove obitelji i druge stanovnike i seksualno zlostavljali žene. Također je naredio da se zatoči nekoliko lokalnih dužnosnika bosanskih Hrvata u Varešu koji su se protivili uhićenjima i zatočenju vojno sposobnih muškaraca bosanskih Muslimana.

Mladen Naletilić - Osuđen na 20 godina zatvora 3. svibnja 2006.

Osnivač i zapovjednik "Kažnjeničke bojne" bosanskih Hrvata, jedinice od oko 200 do 300 vojnika smještene u okolici Mostara u jugoistočnoj Bosni i Hercegovini.

Kaznena djela: Teška kršenja Ženevskih konvencija - Mučenje; namjerno nanošenje velikih patnji ili teških povreda tijela ili zdravlja; protupravno preseljenje civila

Kršenje zakona ili običaja ratovanja - Protupravni rad; bezobzirno razaranje koje nije opravdano vojnom potrebom; pljačkanje javne ili privatne imovine

Zločini protiv čovječnosti - Progona na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi; mučenje

- Naletilić je u više navrata počinio mučenje, okrutno postupanje i namjerno nanošenje velike patnje u Doljanima, u Duhanskom institutu u Mostaru i u zatočeničkom centru Heliodrom, zapadno od Mostara. Na primjer, Naletilić je jednom prilikom osobno tukao mladića po imenu Zilić po genitalijama i licu, a zatim dopustio svojim ljudima da ga dalje tuku; drugom prilikom, Naletilić je mučio 16-godišnjeg zatočenika prijeteći mu da će ga ubiti ako mu ne pruži informacije.
- Naredio je uništenje svih kuća bosanskih Muslimana u Doljanima 21. travnja 1993.
- Prisilno je uklonio oko 400 civila bosanskih Muslimana iz Sovića i Doljana 4. svibnja 1993.
- Snage pod zapovjedništvom Naletilića pljačkale su privatnu imovinu bosanskih Muslimana u Mostaru.

Vinko Martinović - Osuđen na 18 godina zatvora 3. svibnja 2006.

Zapovjednik jedinice "Mrmak" ili "Vinko Škrobo" Kažnjeničke bojne, podređen Mladenu Naletiliću.

Kaznena djela: Zločin protiv čovječnosti - Progona na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi, nečovječna djela, ubojstvo

Kršenja zakona i običaja ratovanja - Protupravni rad; pljačkanje javne ili privatne imovine

- Martinović je sudjelovao u ubojstvu Nenada Harmandžića koji je iz zatočeničkog centra Heliodrom odveden u bazu Martinovića 12. ili 13. srpnja 1993., gdje je brutalno pretučen i zlostavljan prije nego što je ubijen puščanim metkom ispaljenim kroz obraz.
- Martinović je bio odgovoran te je osobno sudjelovao u skupljanju civilnog muslimanskog stanovništva iz Mostara i njihovom protupravnom premještanju i zarobljavanju u zatočeničkom centru Heliodrom. Žene, djeca i starije osobe su zastrašivane i tjerane iz svojih kuća pod prijetnjom oružjem i uz udarce vojničkih kundaka. Nakon toga, mnogi stanovi su opljačkani.
- Koristio je ratne zatvorenike za kopanje rovova, gradnju obrambenih utvrda vreća s pijeskom i nošenje ranjenih i ubijenih vojnika.
- Dana 17. rujna 1993., prisilio je četiri zatočenika da se odjenu kao vojnici, nose drvene puške i stoje na liniji neprijateljske vatre, čineći od njih na taj način živi štit za vojnike bosanske Hrvate.

Izvori

1. Presude MKSJ-a u predmetu Aleksovski (IT-95-14/1)
www.icty.org/x/cases/aleksovski/tjug/bcs/990625.pdf
www.icty.org/x/cases/aleksovski/acjug/bcs/000324.pdf
2. Presude MKSJ-a u predmetu Blaškić (IT-95-14)
<http://www.icty.org/x/cases/blaskic/acjug/bcs/040729.pdf>
<http://www.icty.org/x/cases/blaskic/tjug/bcs/000303.pdf>
3. Presude MKSJ-a u predmetu Bralo (IT-95-17)
<http://www.icty.org/x/cases/bralo/tjug/bcs/051207.pdf>
http://www.icty.org/x/cases/bralo/acjug/bcs/070402_1.pdf
4. Presude MKSJ-a u predmetu Kordić i Čerkez (IT-95-14/2)
http://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/tjug/bcs/010226bcs_summary.pdf
http://www.icty.org/x/cases/kordic_cerkez/acjug/bcs/041217.pdf
5. Dokumenti MKSJ-a u predmetu Prlić i drugi (IT-04-74)
<http://www.icty.org/bcs/case/prlic/4>
6. Presuda MKSJ-a u predmetu Rajić (IT-95-12)
http://www.icty.org/x/cases/rajic/tjug/bcs/060508bcs_summary.pdf
7. Presuda MKSJ-a u predmetu Martić (IT-95-11-T)
http://www.icty.org/x/cases/martic/tjug/bcs/070612bcs_summary.pdf
<http://www.icty.org/x/cases/martic/tjug/bcs/070612.pdf>
7. Vodič kroz Haški tribunal, autori: Bogdan Ivanišević, Goran P. Ilić, Tomislav Višnjić, Vesna Janjić. Misija OEBS u Srbiji, Beograd 2007.
8. Teorija zajedničkog zločinačkog pothvata i međunarodno kazneno pravo – izazovi i kontroverze, Akademija pravnih znanosti Hrvatske, Zagreb 2007.
(https://www.pravo.unizg.hr/download/repository/Studija_o_zajednickom_zlocinackom_pothvatu_hrvatska_verzija.pdf)
9. Dokumenti MKSJ-a u predmetu Tadić (IT-94-1)
(<http://www.icty.org/bcs/case/tadic/4>)
10. Statut MKSJ-a
(http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_bcs.pdf)

YOUTH INITIATIVE FOR HUMAN RIGHTS
INICIJATIVA MLADIH ZA LJUDSKA PRAVA
NISMA E TË RINJVE PËR TË DREJTAT E NJERIUT